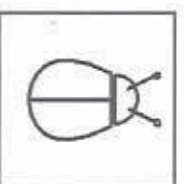
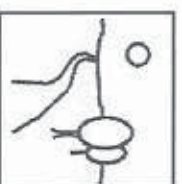
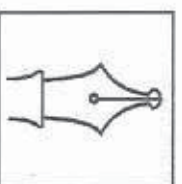
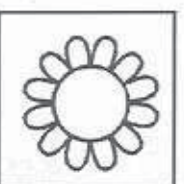
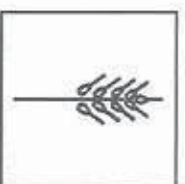

België - Belgique
P.B.
3960 BREE
12/2573

erica

driemaandelijks contactblad
van de werkgroep
limburgse natuurgidsen v.z.w.

Janssens Jos

Dief Antenstraat 59

3500 Hasselt

juni 2000

dit is nummer 2
van de 28e
jaargang

verantwoordelijke uitgever:

T. Dreesen
Neeroeterenstraat 53
3680 Opoeteren

kantoor van afgifte
Bree 01

IEFICA

28 ste jaargang nr 2
Lentenummer 2000
van de Werkgroep
Limburgse Natuurgidsen VZW
Lid van Natuurbeschermingsactie
Limburg (NAL)

Voorzitter: Leo Thomassen
Velmerlaan 12
Velm St.-Truiden
Tel: 011/688811
e-mail: leo.reinhilde@pi.be

Secretaris: Jos Janssen
Djef Antenstraat 59
3500 Hasselt
Tel: 011/27 06 73

CVN-Limburg: Sarah Descamps
Groene Huis Bokrijk
tel: 011/265482
fax: 011/265455
e-mail: sdesc@hotmail.com

Tijdschrift Erica

Samenstelling:
Theo Dreesen
Neeroeterenstraat 53
3680 Opoeteren
Tel: 089/86 43 54
e-mail: Theo.Dreesen@village.uu.net.be

Ledenadministratie:
Cécile Ulenaers
Steenweg op Linde 66
3990 Peer
Tel: 011/79 13 84

Abonnementen:
200 fr te storten op
235-0010248-75
v/d Limburgse Natuurgidsen

Paardenbloemenjaar

een rupsen-, tekenplaag, een goede
graanoogst, een rijk noten- maar je
hoort nooit van een schitterend

paardenbloemenjaar en zie: kilometers
geel halen het land uit de winter
lichten de weien uit de natuurgids

duwen de grijze lucht naar de grondlaag
maar als die helder is, schuift het geel
onbeschofft aan bij het blauw en het groen

geen suppoosten, geen muren, ik grijp
in de stelen, de melk druipt tussen
mijn vingers, ik stamp een gat in het doek

Jan Lemmens
gedichten 1999

Wanneer U deze Erica in handen krijgt is de langste dag van het zo mysterieuze jaar 2000 weer verleden tijd.

Dit voorjaar werden met succes 2 cursussen Natuur-in-Zicht georganiseerd. In het natuur-educatief "de Wulp" te Neerpelt bereikten wij 22 cursisten, in het Provinciaal domein Nieuwenhoven in Sint-Truiden waren er 20 cursisten. Na afloop konden wij ervaren dat de belangstelling voor de natuur bij deze deelnemers zo sterk geworden was dat zij meteen opteeden om zo snel mogelijk een cursus natuurgids te volgen. Voor de mensen van zuid-west Limburg zal deze wens in vervulling gaan bij de organisatie van een cursus natuurgids in oktober van dit jaar in het Provinciaal domein Nieuwenhoven. Wij mikken ook op deelnemers uit het oosten van de provincie Vlaams Brabant, nl. de regio Zoutleeuw en Tienen.

De andere zijde van de medaille moet ook gezegd worden. Twee cursussen Natuur-in-Zicht, gepland in Heusden-Zolder en Kiewit konden niet doorgaan omdat er onvoldoende inschrijvingen waren. Waarom zo weinig belangstelling? Misschien door onvoldoende of laattijdige publiciteit. In ieder geval een punt waarmee een volgende maal moet rekening gehouden worden.

De cursussen Natuurgids in Dilsen-Stokkem en Bokrijk op donderdag lopen stilaan naar het einde. De laatste les, excursie naar de Hoge Venen op 24 juni is letterlijk en figuurlijk nog een hoogvlieger in het lessenpakket. Na het zomerverlof lopen er dan nog twee cursussen in Bokrijk en Tessenderlo.

Het zomerverlof betekent toch niet dat de activiteiten van de natuurgidsen stil liggen.

Tijdens de maanden juli en augustus staan er nog 5 vormingsactiviteiten op het programma en ook niet in het minst de "Vakantie cursus in Voeren" van 31 juli tot en met 04 augustus. Onze nieuwe provinciale CVN medewerkster, Sarah Descamps is de grote bezielster van deze vakantie cursus.

In de statuten van de "Werkgroep Limburgse Natuurgidsen" staat dat wij als doel stellen, binnen de provincie Limburg een bijdrage te leveren tot de ontwikkeling van natuur- en milieubeseft. Wij beperken ons daarom niet tot het organiseren van cursussen om kennis over te dragen maar werken ook actief mee aan programma's om het milieubeseft bij onze mensen te versterken.

ren tot de ontwikkeling van natuur- en milieubeseft. Wij beperken ons daarom niet tot het organiseren van cursussen om kennis over te dragen maar werken ook actief mee aan programma's om het milieubeseft bij onze mensen te versterken.

Met de Provincie Limburg heeft de Werkgroep onlangs een samenwerkingsovereenkomst gesloten om het MOP te organiseren in Limburg in samenwerking met de gemeenten. MOP staat voor "MilieuOntmoetingsProgramma. Het is een programma van activiteiten rond natuur en milieu, "milieuontmoetingen" genaamd, die gedurende twee weken in een bepaalde gemeente worden georganiseerd, en gericht tot kinderen van 5 tot 12 jaar. In sommige gemeenten kunnen ook de leerlingen van de eerste graad secundair onderwijs meedoen.

MOP wil een aanzet zijn om op school duurzame milieueducatieve projecten mogelijk te maken. De activiteiten worden concreet aangeboden door diverse initiatiefnemers:

- ofwel door verenigingen, bedrijven en personen uit de gemeente die rond natuur en milieu actief zijn en hun werking willen tonen;
- ofwel door meer regionale, provinciale of Vlaamse instellingen en verenigingen die ter plaatse een aanbod willen organiseren;
- ofwel door het gemeentebestuur waar MOP plaats vindt

MOP doet beroep op twee groepen mensen. De eerste groep zijn leerkrachten die met hun klas willen deelnemen, nl de MOP klassen De tweede groep zijn mensen die van milieu of natuur hun werk maken: in bedrijven, diensten, verenigingen. Zij zijn de "schakels" tussen de klassen en het milieu.

Vele natuurgidsen behoren tot de zowel de eerste en- of de tweede groep van de mensen die wij met dit programma willen bereiken. Wij hopen dat wij op hun medewerking kunnen rekenen om het milieumontoetingsprogramma 2000-2001 geestdriftig en succesvol uit te voeren.

Leo.

Vormingscursussen 2000

Het programma van vormingscursussen zit ongeveer halfweg, net zoals het jaar. In deze zomerperiode, van einde juni tot einde september, staan niet minder dan 15 activiteiten op het programma. Alleen in juli, de vakantiemaand bij uitstek wordt ons even rust gegund, al was het voor een persoonlijke duik in de natuur, hier of in het buitenland.

Op de achterbladzijde van deze Erica vindt u de volledige lijst van de vormingsactiviteiten die dit jaar nog gepland zijn. Ze staan per groep geklasseerd en min of meer in chronologische orde. Dit is dan ook het geschikte moment om je persoonlijke agenda bij te werken. Onze vormingsactiviteiten zijn toegankelijk voor iedereen, dus het kan perfect een familie-uitstap zijn.

Op de agenda staan enkele opmerkelijke activiteiten die we dan ook even speciaal willen voorstellen: dag- en nachtvlinders, en een zoektocht naar streekeigen bomen en struiken.

Cursus 5

Nachtvlinders

Cursus 6

Dagvlinders

Zat 24 juni
Nachtvlinders
22 uur
Kerk Kanne

Vlinders, alles tezamen, vormen een zeer grote insectenorde met meer dan 100 000 bekende soorten. In België en Nederland komen zo'n 2200 soorten voor, waarvan 145 dagvlinders, die echter niet allen vaste bewoners zijn. Ondanks de grootte van de orde zijn vlinders zeer uniform, zowel in uiterlijk als in levenswijze. Op een enkele uitzondering na zijn de volwassen dieren insecten met membraanachtige vleugels, die zich voeden, als ze zich al voeden, met vloeistoffen zoals nectar en plantensappen, die ze met een roltong opzuigen.

De larven hebben bijtende kaken en voeden zich bijna uitsluitend met plantaardig materiaal. Uitzondering hierop vormt de klerenmot, waarvan de larve zich voedt met droge haren en andere keratine-bevattende dierlijke producten.

De orde van de vlinders is economisch zeer belangrijk, voornamelijk door de schade die door de larven aan gewassen en planten wordt aangericht. Aan de andere kant mag de ethische waarde van een dagvlinder ook niet uit het oog verloren worden: de kleurrijke juweeltjes vrolijken onze velden en tuinen op en doen zeer nuttig werk door het bestuiven van bloemen.

Zon 13 aug
Dagvlinders
8 uur
Afric Genoeles-
elderen

Vlinders behoren tot de insecten met een volledige gedaante-
verwisseling. Uit het ei komt een rups die een keer of vier vervelt
tijdens de groeiperiode, daarna vervelt tot een pop, waaruit tenslotte
het volwassen insect te voorschijn komt. Een vlinder leeft als het ware
in twee werelden: als rups is hij beperkt tot zijn waardplant, als vlinder

dartelt hij de wereld rond.

De indeling tussen dag- en nachtvlinders is nogal kunstmatig: het voornaamste fysisch verschil is dat in Europa de dagvlinders antennes hebben die eindigen in een knopje of een knotsvormige verdikking, terwijl ze bij nachtvlinders uiteenlopende vormen hebben, maar nooit een knopje. Nachtvlinders zijn dikker behandeld om de lichaamswarmte, die opgewekt wordt door spierarbeid, vast te houden. Vele nachtvlinders hebben een gereduceerde roltong waardoor zij zich niet kunnen voeden, en aldus maar een paar dagen in leven blijven. Dagvlinders leven langer, op zijn minst tien dagen, sommige zelfs een jaar zoals het citroentje.

Dagvlinders maken gebruik van de zon om hun lichaam op temperatuur te brengen.

Nachtvlinders gebruiken de energie die bij spierbeweging vrijkomt als warmtebron. Om het allemaal een beetje ingewikkelder te maken zijn er nachtvlinders die overdag vliegen. De bekendste zijn de sint-jans- en de sint-jacobsvlinder die beide felle afschrikkleuren hebben die de mogelijke predator vertellen dat zij giftig zijn.

Vlinders op naam brengen lijkt op het eerste gezicht niet zo moeilijk te zijn, zeker als het de 145 voorkomende dagvlinders in de Benelux betreft. In praktijk blijkt dat nogal hard tegen te vallen. Vlinders kennen niet alleen de verschillen in kleur tussen de mannetjes en de vrouwtjes, maar verder bestaan ook nog de seizoensverschillen (bekend voorbeeld is het landkaartje met zijn lichte voorjaarsvorm en zijn donkere najaarskleur), en de grote

kleurafwijkingen binnen een bepaalde soort. Het is dus meestal niet gemakkelijk. In twee uitstappen wil men daar iets aan gaan doen.

De eerste is een nachtuistap waarbij men op zoek gaat naar nachtvlinders. Op zoek gaan is bij nachtvlinders niet het juiste woord: meestal vat men post bij een heldere lichtbron, of bij een laken dat door een felle lamp beschenen wordt, en men wacht wat zich aandient. Naast de onvermijdelijke 'micro's' of ondefinieerbaar klein grut dat daar op afkomt, krijgt men bij redelijk weer ook spectaculaire waarnemingen, zoals pijlstaarten.

Guy Ariën van de insectenwerkgroep is de gids voor deze nachtelijke uitstap. Samenkomst aan de kerk van Kanne op zaterdag 24 juni om 22 uur. Einde tegen 1 uur.

De tweede uitstap is een dagtocht naar de bekende Schwalnvallei, een bekend gebied voor de cursisten, die elk jaar op de laatste zaterdag voor de vakantie in deze bloemenweelde worden rondgeleid. Door zijn bloemenrijkdom is deze vallei ook bekend bij de vlinderjagers.

Deze uitstap staat gepland op 13 augustus, als de schermbloemigen in bloei staan. Samenkomst op de parking van het Melklokje in Genoelselderen aan afrit 32 van de autosnelweg naar Luik.

Gidsen zijn Frits van der Steen en Hugo Vanderlinden.

Vertrek om 8 uur, terug rond 19 uur.

Mee nemen: laarzen, planten- en vlinderjids, picknick, ook drank.

Materiaalleer voor Natuurgidsen

Dit is een bijkomende vormingsactiviteit.

Welke materialen kunnen een wandeling interactiever maken?

Hoe werken ze? Waar kan ik ze ontleenen?

Een antwoord op deze vragen krijgt u op deze vormingsactiviteit.

Er wordt op een praktijkgerichte manier aangeleerd hoe men verschillende uiteenbare materialen (Bat-detector, bodenzeef, nachtkijker,...) kan gebruiken in een wandeling.

Vrijdag 8 september 19u00 - 22u15 in het Groene Huis te Bokrijk.

Inschrijven is noodzakelijk. Maximum 15 deelnemers.

Informatie / inschrijven: Sarah Descamps, tel 011/265482 fax 011/265455

Cursus 22

Autochtone bomen en struiken

**Autochtone
bomen
en struiken**
2/9/16/23
sep
9-12 u
13-16 u

Doel

In Vlaanderen komen ongeveer 100 autochtone bomen en struiken voor (de ca 150 soorten bramen niet meegerekend). Meer dan de helft van deze soorten zijn zeer zeldzaam of bedreigd. Van bepaalde soorten zoals de Gele kornoelje, Koralmeldoorn, Zwarte populier en Steeplep zijn nog maar enkele groeiplaatsen bekend. Men kan natuurlijk al deze inheemse bomen en struiken bij een boomkweker kopen, maar zijn ze autochtoon? Meestal niet!

Waarom is autochtoniteit belangrijk? Men heeft bijvoorbeeld vastgesteld dat autochtone bomen genetisch verschillen van inheemse soorten van uitheemse herkomst (de zaden komen uit andere geologische of klimatologische regio's, zoals Zuid- of Oost-Europa). Bomen en struiken van geïmponeerde zaden gaan bijvoorbeeld vroeger of later bloeien dan de streekelijke soorten, waardoor het bloeitijdstip niet meer volledig samenvalt met het ontpoppen van de bestuivende insecten. En er zijn nog meer redenen om autochtone bomen enstruiken te beschermen en te gebruiken bij aanplantingen! Welke boom- en struiksoorten zijn inheems? Hoe kan je ze herkennen? Waar staan nog natuurlijke populaties? Hoe kan je bepalen of een populatie autochtoon is? En wat met exoten? Op deze en andere vragen krijg je een antwoord tijdens deze cursus.

Inhoud

Van de meeste inheemse bomen en struiken zullen de uiterlijke kenmerken, ecologie, verspreiding en gebruiksmogelijkheden tijdens de theoretische lessen, in de vooravond, worden besproken. Daarnaast zullen ook enkele moeilijke geslachten (roos, meidoorn, olm en wilg) worden toegelicht. Tijdens de namiddagcursus zal "te velde" worden gedetermineerd, vandaar dat de lessen telkens op verschillende locaties doorgaan. De cursisten zullen tevens leren hoe autochtone soorten kunnen worden opgespoord en herkend.

De cursus wordt afgesloten met een busexcursie naar soortenrijke gebieden in Zuid-Limburg en de Voerstreek. Daar zijn een aantal soorten te zien die nog slechts plaatselijk voorkomen.

Programma :

De lessen gaan door van 9.30 tot 12.00 en 13.00 tot 16.00 op volgende plaatsen:

2/9: De Wissen, Dilsen-Stokkem

9/9: Het Groene Huis, Bokrijk

6/9: Bezoekerscentrum Nieuwenhoven

Op **23/9** gaan we met de bus naar Riemst, Voeren en Maastricht.

Hoe inschrijven?

Het aantal deelnemers is om praktische redenen beperkt tot 30. De cursus is in eerste instantie bedoeld voor de leden van de plantenwerkgroep of LIKONA-leden, die zich kandidaat hebben gesteld om mee te werken aan het project "Oogsten van autochtone bomen en struiken". Het inschrijvingsgeld voor hen bedraagt 1500 BEF, syllabus en busreis inbegrepen. Andere geïnteresseerden kunnen deelnemen, mits er nog plaatsen vrij zijn: de inschrijving kost 2400 BEF.

Je kan inschrijven **TOT 7 JUL** door een seintje te geven aan Lily Gora, tel 089/386634, of een berichtje naar volgend e-mailadres te zenden: viijergebied.ml@skynet.be. Je bent pas definitief ingeschreven na storting van het inschrijvingsgeld op het rekening-nummer van de Limburgse Plantenwerkgroep 035-3374625-36.

De overige cursussen in een notendop

Cursus 15
zondag 25 juni

Water- en Oeverplanten

Kennismaking met de flora van het vijvergebied in Midden-Limburg. Sinds onze jaarvergadering weet u wat daar aan het gebeuren is: het grootste vijvercomplex van Vlaanderen tracht men langzaam aan om te buigen van productieve viskweek naar unieke watergebieden. Samenkomst: **9 uur op de parking tegenover Heidestrand in Zonhoven**. Einde 12 uur
Gidsen: Lily Gora en Bert Berten.

Cursus 8
vrijdag 30 juni

Plantendeterminatie

Studieavond in het **Groene Huis te Bolrijk van 19u30 -22u30** met als onderwerp: schermbloemigen en composieten, zowat de moeilijkste soorten uit de bloeiende plantenwereld.
Wegwijzers in deze doolhof: Lily Gora en Bert Berten.

Cursus 18
zondag 2 juli

Planten op een mijnterril

Bezoek aan de unieke plantenwereld van een kolenstort. Wie deze ogenschijnlijk saaie bergen steenkoolafval van dichtbij gaat bestuderen, wordt aangenaam verrast door de hoge diversiteit aan planten en dieren die de terrils beetje voor beetje veroveren. Deze artificiële landschappen herbergen zeer speciale milieu's, veroorzaakt door de ondergrond die uit de diepten van moeder aarde komt.
Een zeer lange lijst van opvallende planten kan men hier aantreffen: loogkruid, ruige anjer, zulte, stomp kweidergas, kranssalie....
Voor wie eens iets anders wil zien.

Deze avondwandeling begint om **18u30 aan het H. Hartcollege**, Minderbroederstraat 11 te Heusden-Zolder.

Gidsen: Luc Vanoppen en bert Berten

Cursus 14
zondag
20 augustus

Droge en natte heide

Eind augustus zijn de heidevlakten paars gekleurd. Om dit uniek biotoop van naderbij te bekijken wordt er gedurende een ganse dag voor uitgetrokken: voormiddag bezoek aan het reservaat "De Ziepbeek" te Rekem. Samenkomst om **9 uur op de parking** van het reservaat.

In de namiddag wordt er gewandeld aan de Klikbeek. Samenkomst aan de **kerk van Oprimbie te 13u30**.

Gidsen: Bert Berten en Luc Vanoppen.

Cursus 19
zondag
27 augustus

Vijverleven

Onderzoek naar het leven in en rond de vijvers van Bokrijk.

Samenkomst 9 uur aan het Groene Huis te Bokrijk.

Gids: Bertie Vanderlee

Cursus 9
zondag
10 september

Bomen in de herfst

Het is nog vroeg, maar de eerste tekenen van de nakende herfst zijn al aan de bomen te zien: de vruchten zijn er, er is al wat sleet op de bladeren, en de bomen krijgen een stoffig uitzicht.

Dit is een wandeling in het Provinciaal Domein van Nieuwenhoven, waarbij Christophe Vanderlinden van de Likona bomenwerkgroep ons rondleidt.

Samenkomst: 9 uur op de parking van Nieuwenhoven.

Cursus 21/22

Paddestoelen

Ook in deze periode komen de paddestoelen reeds aan de beurt.

Op het programma staan twee determinatieavonden in het Groen Huis en een excursie. In de herfst volgen de verdere studieavonden en uitstappen.

Donderdagen 24 augustus en 14 september: Determinatieavond in het Groene Huis te Bokrijk avn 19u30 - 22u30. Leiding: Luc Lenaerts

Zondag 24 september: excursie in het Wik te Bokrijk. Samenkomst 9 uur op de parking van het Kasteel.

Gids Hugo Vanderlinden

Plantenwerkgroep Likona

We kregen het eerste en tot op heden het enige exemplaar toegestuurd van het tijdschrift 'De LPW-krant' van de Limburgse Plantenwerkgroep. Voortgaande op de inhoud er van, bruist die werkgroep van ondernemingsdrang: een overvolle bladzijde excursies en studiedagen. Maar zij zijn ook op zoek naar nog meer helpende handen. Daarom dit kort artikelje.

Om nieuwe 'floristen' op te leiden hebben ze een cursus vegetatiekunde ingericht, elke maandagavond van 8 mei t.e.m 3 juli, en van 7 augustus t.e.m. 28 augustus. Ze komen samen aan café het Zonnehof in Zonhoven aan de kerk, vanwaar men het terrein in trekt. Bedoeling is om te leren determineren, streeplijsten maken, de zeldzaamheid van de gevonden soorten nagaan, stofkaarten leren gebruiken, enz.

Ben je geïnteresseerd in planten, sluit dan eens bij de groep aan, of neem contact op voor hun overige activiteiten.

Vakantie cursus: Voeren 2000

Een groen cursusaanbod, leerrijk en ontspannend tegelijk. Dit is het kenmerk van deze vakantie-cursus door het CVN ingericht. Gedurende enkele opeenvolgende dagen beleeft en bestudeert u samen met anderen één landschap of thema in al zijn facetten. Kennisverwerving, natuurbeleving en ontspanning gaan hierbij hand in hand.

Praktisch:

- ☐ De activiteiten van de cursus starten telkens om 9u30 en duren tot ongeveer 17u30. Op maandag, dinsdag, woensdag en donderdag is de samenkomst 's morgens aan de Provinciale Secundaire School, Bernaauweg 163 te 's Gravenvoeren. Op vrijdag komen we samen aan de kerk van Sint-Pieters-Voeren.
- ☐ De cursus is bedoeld voor iedereen (vanaf 18 jaar) met interesse voor de natuur. Er is geen voorkennis vereist.
- ☐ Picknick meebrengen voor elke dag.
- ☐ Voor enkele excursies verplaatsen we ons met eigen wagen. Voor deelnemers zonder eigen vervoer worden afspraken gemaakt met andere cursisten.
- ☐ Overnachtingen dienen zelf geregeld te worden. Adressen voor overnachtingsmogelijkheden kunnen aangevraagd worden bij de VVV De Voerstreek (04/381.07.36) of in het Groene Huis (Sarah Descamps, 011/26.54.82)

Cursusgeld

Het cursusgeld bedraagt 2900 bcf per persoon, statfkaart, geogids, documentatie en huur van de fiets inbegrepen, overnachting en maaltijden niet inbegrepen.

Het bedrag is over te schrijven op rekening nummer: 404-3076041-29 t.n.v. CVN, met vermelding Voerstreek (+ eventueel fiets)

Programma:

ma 31/7	voormiddag: les 'Inleiding op het landschap en de geologie' door Elza Vandenaabeele
Namiddag: botanische wandeling in het oosten van de Voerstreek, met Rik Palmans
di 1/8	Dagexcursie met nadruk op het begrijpen van het landschap vanuit geologisch en geografisch perspectief, met Elza Vandenaabeele.
woe 2/8	fietstocht via het Gerendal naar Valkenburg.
Bezoek aan de heemtuin Sijloens Heim in Oud-Valkenburg
Fietstocht via Sibbe-Schneider-Noorbeek terug naar 's-Gravenvoeren, met Hub Reijnders
do 3/8	voormiddag: Wandeling in de St. Pietersberg, met Rik Palmans
Wandeling in Altenbroek, met Fred de Warimont
vrij 4/8	Dagexcursie in het teken van de zinkflora en de Hohnvallei met Rik Palmans

Cursus Natuurgids 2000

Eind juni loopt de lessenreeks van de cursussen in Bokrijk (donderdagvoormiddag) en Stokkem (donderdagavond) af. De zaterdagcursus in Bokrijk en de maandagavondcursus in Tessenderlo zijn dan halweg. Alsof dit allemaal nog niet voldoende is, begint er op donderdagavond 19 oktober een nieuwe cursus te St.-Truiden. De binnenlessen gaan door in het provinciaal domein van Nieuwenhoven van 18u45 tot 22 uur. De excursies hebben plaats op zaterdagvoormiddag

Het programma van beide nog lopende cursussen ziet er als volgt uit:

Cursus Bokrijk

1 juli Facultatieve uitstap naar de Hoge Venen. Kaartlezen en kompaslopen. Schwalmevallei.
2 sep Dieren. Felix Baeten, Omer Jamaer
9 sep Excursie landschappen: heide, vijvers, vennen. De Maten Genk
16 sep Excursie parklandschap: Bokrijk.
23 sep Evolutie en erfelijkheid. Johan Geussens.
30 sep Inleiding paddestoelen en mossen. A Van de Sande, Hugo Vanderlinden.
De lessen van deze cursus vinden plaats in het Groene Huis te Bokrijk, op zaterdagvoormiddag, van 9u00 - 12u15, tenzij anders vermeld.

Cursus Tessenderlo

1 juli Facultatieve uitstap naar de Hoge Venen. Kaartlezen en kompaslopen. Schwalmevallei.
9 sep Excursie landschappen: heide, vijvers, vennen. De Maten Genk
11 sep Dieren. Felix Baeten, Omer Jamaer
18 sep Natuurbeleid. Daniël Jacobs.
25 sep Evolutie en erfelijkheid. Johan Geussens.
2 okt Inleiding paddestoelen en mossen. A Van de Sande, Hugo Vanderlinden.

De lessen van deze cursus vinden plaats in het Bosmuseum, Zavelberg 10 te Tessenderlo, op maandagavond, van 19u00 - 22u15, tenzij anders vermeld.

Achteraf bekeken

Vroege vogels of de geur van gagel en watermunt

Er zijn nog mensen die 's morgens vroeg uit de veren kunnen. Rik is zo iemand. Geen vogel die hem 's ochtends verrassen kan.

Marleen is er ook zo een. Zij was er bij en zag dat het goed was.

Met de slaap nog in de ogen vertrek ik op zondag 7 mei naar de vogelexcursie Vroege Vogels. Hé de buurjongen is nog niet terug van een nachtje stappen, het moet dus wel ontgekelijk vroeg zijn.

Met een tiental stappen wij de ontwakende Maten in. Wat ben ik blij dat de kennis van de vogelgeluiden bij de anderen ook niet verder reikt dan, de kraai, de koekoek, de tijffaf en de pauw. Dus voor Rik is er werk aan de winkel om onze oren weer gespitst te hou-

den.

Alhoewel het nog maar vijf uur in de ochtend is zijn we al wat laat, want de eerste zangers, de lijerachtigen, hebben hun lied al ten beste gegeven.

Een ochtend als deze heeft iets mystieks, afgezien van de zingende vogels is het muissil, sluiert een nevelsliert over de vijvers, daat de temperatuur even als de zon als een rode bal boven de horizon verschijnt om dan het landschap langzaam op de warmen naar een eerste zomers dag.

In het topje van een boom zingt een roodborst, even later laat een tuinfluiter zich minutenlang observeren tijdens zijn lied. Ergens in het riet zingt de kleine karekiet en in de verte "loopt een wekertje of", het zingen van de sprinkhaanrietzanger. Drie koekoeken vliegen al koekoekend voorbij en zelfs de futen roepen vanuit de vijver. Wie erg goed luistert hoort de roerdomp in de verte. De roodborstapuit en

Excursie Geologie op 9 april

De geologie-uitstap is een klassieker die elk jaar de verdienste belangstelling geniet. Alhoewel... Een uitstap in ons eigen Limburg blijkt minder geliefd te zijn dan bijvoorbeeld een tocht naar de bruinkoolgroeven in Duitsland, of naar de uiterste zuidpunt van België, de Gaume.

Maar ons vast koppel geologen is van oordeel dat op regelmatige tijdstippen de geologische kennis van onze eigen provincie dient opgefrist te worden. Eigen streek eerst, als het ware. Marleen vindt dit allemaal goed, en was, zouds steeds present.

Na het succes van de eerste busreis naar Zeeland in het vroege voorjaar had Chris Marneffe weer een autocar voorzien voor de excursie geologie die ons door zuid- en oost-Limburg zou voeren.

Toch was er met een 18-tal deelnemers een beduidend lagere opkomst dan bij de reis naar Zeeland, maar dat zal wel aan de, voor de meeste van ons, droge en moeilijk materie gelegen hebben, alhoewel dan moet je je mening maar eens herzien en verder lezen.

Eerste stopplaats was Bassenge en werd een prachtige wandeling gemaakt langs een mooi kalkgraslandje in Wonck, waar de orchidee- en liefhebbers, waarschijnlijk in mei naar teruggekeerd zijn. Te voet ging het dan naar de

de kneu laten zich bekijken... en toch is Rik niet helemaal tevreden. Hij had meer doortrekkers verwacht. Terwijl de vogelgezang later op de morgen langzaam vermindert, zwelt een waar kikkerconcert aan, zweemt een ree een vijver over en kruist een vos ons pad. Struinend langs een afwateringsbeekje maken wij een sterke muntgeur los bij de watermunt en bewonderen waterranonkel, blaasjeskruid, blaatrekkende boterbloem, watertorkruid, gele lis en op de droge plaatsen zitten we op onze knieën en genieten van liggende vleugelsbloem, hondsviooltje, heidekartelblad, getande leeuwenklauw, liggende vermuur en ... vogelpoefje.

U ziet maar er was voor iedereen wel iets te beleven.
Rik, tot volgend jaar.

Marleen

groeve van CBR waar Paul Denis ons met de nodige kennis van zaken inwijdde in het ontstaan, vorming, verschil en gebruik van het krijt van de formatie van Maastricht en dit van de formatie van Gulpen die in de afgegraven wanden van de groeve prachtig te zien zijn, doorwoven met smalle banden vuursteen of silex. Ook hierbij weer de nodige, en voor de leek toch wel belangrijk, erg begrijpbare uitleg.

Op terugweg naar de bus werd aandacht geschonken aan het landschap en de kalkflora, en dan ... op met Frans Keijers naar het Maasland. Frans liet ons enthousiast kennismaken met het hoog-, midden- en laag Maasterras. De bus werd in de onmogelijkste straatjes gedicteerd om toch maar het typisch Maaslands landschap aan ons voor te

schotelen.

Na de lunch zetten we koers naar Maaaseik waar Frans ons vergastte op een stadswandeling langs bekende en minder bekende gevels waarin natuursteen verwerkt werd en dit van onze eigen Belgische soorten tot de meest excentrieke soorten uit alle hoeken van de wereld.

Oh ja, voordat ik het vergeet. Heeft u interesse voor een standwandeling in Maaaseik langs de gebouwen uit natuursteen? Vergeet dan zeker niet het boekje, "Steengoed Maaaseik", dat door Frans Keijers geschreven werd te raadplegen. Het is verkrijgbaar bij de VVV van Maaaseik. Een echte aanrader!

Marleen

U merkt het, het was een formidabele uitstap en dit niet alleen voor geologie liefhebbers.

De boterhammenzak of de resultaten van een eigen enquête.

Zoals de meesten onder jullie wel weten ben ik bezeten van het recycleren. Groen wordt gecomponeerd. Glas, papier, blik en bricken gaan apart naar het containerpark. Dat is natuurlijk het voordeel als het containerpark quasi je buur is. Maar toch vind ik het nog altijd zonde om deze dingen zelf maar 1 keer te gebruiken dus kies ik zoveel mogelijk glazen potten en flessen die ik achteraf nog kan gebruiken voor mijn kruidenolies of bessenjenever.

De meeste afgedankte kranten belanden steevast in het hondenhok en vangen perfect Kitty's plasjes op als ik haar even niet kan uitlaten. Broodzakken hebben ook dubbel leven, als het brood op is gaan ze nog een keer mee als verpakking voor de lunchboterhammen of worden ze gebruikt om er kruiden en zaden in te laten drogen.

Omdat ik op het werk steevast de enige ben met een gerecycleerde boterhammenzak ben ik even verder gaan kijken en heb gedurende een tweetal jaren de verpakking van lunchpakketten bekeken en genoteerd en dit is het resultaat:

Aard van de verpakking van de lunch					
	Allu.	Plastic folie	Papieren	Brooddoos	Overige
Soort lunch	folie	of plastic zak	verpakking		of eet niet
Lunch op het werk	25%	11%	5%	25%	34%
Uitstap met het werk	32%	12%		8%	48%
Naturexcursies algemeen	36%	11%	15%	35%	3%
Lunch op de lagere school	10%	4%	2%	84%	
Excursies linkona-werkgroep Geologie	17%	7%	42%	28%	6%

Goed om te weten is dat:

- Er 478 personen (meestal stiekem) in het oog gehouden werden.
- De scholen (3 in totaal van mijn neefjes, nichtjes en buurkinderen) met zachte dwang het gebruik van brooddozen promoten of opleggen.
- Als we op stap gaan, we nog al te vaak naar de folierol grijpen, zelfs wij natuurgidsen.
- De "geologen" het goed doen maar dat, dat waarschijnlijk komt omdat zij al te zeer beseffen hoe schaars de aardse voorraden zijn of omdat ik het meest met hen op stap ben en ze me verdenken van deze enquête of omdat het gewoon late opstaanders zijn die voor hun vertrek grijpen naar wat het sneist bij de hand ligt.

Marleen

Een nieuwe medewerkster

Sinds een tweetal maanden zit er in het Groene huis, een nieuwe medewerkster van het CVN, in opvolging van Els Bijens, die verhuisde naar het hoofdbureel in Antwerpen.

Toen de plaats van provinciaal CVN-medewerkster vacant werd, werd er door het CVN via de VDAB een oproep gedaan. Na selectie en gesprekken kreeg Sarah Descamps de functie aangeboden. We willen haar even aan u voorstellen omdat zij in de toekomst toch zeer betrokken zal zijn met de educatieve taken van de Limburgse Natuurgidsen.

Sarah Descamps komt uit Hasselt en is 23 jaar oud. Na haar humaniora aan de Virga Jesse te Hasselt deed zij de kandidatuursjaren biologie aan het LUC te Diepenbeek, en de licentiaatren aan het UJA te Antwerpen. Zij heeft een specialisatie in planten- en dierenfysiologie en -biochemie. "Dit omdat ik een zo breed mogelijke kennis wou hebben", zegt ze.

Sinds februari volgt ze de cursus natuurgids te Bokrijk. Wat brengt een afgestudeerde bioloog tot het volgen van deze cursus, vroegen wij ons af. Sarah zegt hierover: "Ik ben de cursus natuurgids gaan volgen omdat ik op dat moment werkzoekend was en mij wat wou bezighouden met de natuur. Op de universiteit hebben we wel veldwerk gehad, maar je moet wel begrijpen, en ik denk dat de meeste mensen dat nog niet zo goed vatten, dat een bioloog niet iemand is die alle namen van planten en dieren moet kennen." Wij hadden zo'n vaag vermoeden dat een bioloog een natuurgids op universitair niveau was. Blijkt dus niet zo te zijn.

Sarah vertelt dat de universiteiten eigenlijk alleen voor de wetenschappelijke vorming in staan, en dat in een zo breed mogelijk spectrum. Er wordt voornamelijk aandacht besteed aan onderwerpen die men moeilijk op eigen houtje kunnen leren: statistiek, fysica,

moleculaire biologie, genetica,....

"Soortenkenntnis kun je zelf uit de boeken halen, als je dat nodig hebt voor je wetenschappelijke opleiding", zegt ze. "Het is ook niet het voornaamste dat je alle soorten kent, als je de nodige inzichten maar hebt betreffende het wetenschappelijk onderzoek, de rest komt vanzelf wel. Het hangt gewoon van je persoonlijkheid af of je meer wil weten over soorten of niet."

Wat vindt zij van de huidige cursus? Zit zij zich daar stiltejes te ergeren?

"Helemaal niet" zegt ze, "Op wandelingen leer ik nog altijd soortenkenntnis bij, al mis ik een beetje het diepere inzicht in verband met ecologie. De natuur is meer dan planten en dieren die daar maar staan omdat de ondergrond die bepaalde samenstelling heeft...Ik vind dat de cursus natuurgids een heel kostbaar initiatief is ook voor biologen."

Tot slot wilden wij nog weten waar haar belangstelling voor de natuur vandaan komt. "Ik heb, denk ik, de vonk genetisch en door mijn omgeving door gekregen...Mijn familie is ook nogal fel wetenschappelijk gericht, en van kleins af aan werd ik in contact gebracht met alles wat met de natuur te maken had. Ik hield verschrikkelijk veel van beesten, en op de bloemetjes ging ik de insecten observeren, ik zat dikwijls in het kippenhok,.... Tja, en vele jaren later toen ik dan eenmaal mijn studiekeuze ging maken heb ik voor de biologie gekozen."

Wij wensen Sarah een aangename en een (waarom niet) langdurige job in het Groene Huis. We hopen dat het een samenwerking is die naar beide kanten vruchten afwerpt.

Wie met problemen, vragen of suggesties zit in verband met de natuurgidsen kan steeds bij haar terecht in het Groene Huis. Tel : 011/265482 of fax: 011/265455.

E-mail: sdesc@hotmail.com

Er zoemen steeds meer wespen

De jongste tien jaar is het aantal nesten van de twee grootste wespensorten in ons land meer dan verdubbeld. En ook de kleiner gebouwde wespensorten komen in steeds grotere aantallen voor. Dat stellen de onderzoekers van het Koninklijk Instituut voor Natuurwetenschappen vast. En zij niet alleen - de brandweer kan er ook van meespreken.

De onderzoekers halen hun cijfers trouwens voor een goed deel bij de brandweer, zegt Patrick Grootaert, hoofd van de afdeling Insecten aan het instituut. Met de brandweer van Oost-Vlaanderen is bijvoorbeeld afgesproken om van elk nest een staaltje te nemen, en dat met een goede beschrijving van de positie van het nest aan de onderzoekers te bezorgen. Uit die gegevens blijkt nu reeds de flukse toename, vooral van de zware soorten.

De vorsers hebben de indruk dat er „hete" gebieden zijn, waar de wespen in sterkere concentratie voorkomen, en ze hopen erachter te komen aan welk soort gebied wespen de voorkeur geven. Ze stelden reeds vast dat wespen de opening van hun nest graag tochtvrij hebben. „Soms gaan ze onder een dak naar binnen en maken ze eerst een meterslange papieren gang voor ze aan het eigenlijke nest beginnen. Op andere plaatsen zagen we ze tochtschermen in de buurt van het nest maken. Maar er is nog veel dat we niet weten over hun gedrag. Zo hebben we de indruk dat soorten die vooral in bomen nestelen, tegenwoordig vaker ondergronds gaan, maar dat blijft een indruk."

Veel meer dan welke wespensort de brandweer waar aantreft, hebben de onderzoekers immers niet om op voort te gaan. Het zou interessant zijn om ook de nesten op niet-hinderlijke plaatsen te inventariseren, maar in een land dat ervoor koos om het absolute minimum aan wettenschap te besteden, is daar geen geld voor. Wat de wespen precies beweegt en waarom ze met steeds meer zijn, zullen we dus voorlopig wel niet te weten komen.

Is het een toevallige fluctuatie? Zou kunnen. Golf het aantal wespen in de natuur cyclisch op en neer? Zou kunnen, al vindt Grootaert een cyclus met een periode van veertig-vijftig jaar wel erg lang (sedert de jaren vijftig zijn er redelijke cijfergegevens over wespennesten in ons land - of juist, op voor de burger hinderlijke plaat-

sen in ons land). Bij loopkevers in onze duinen vond het Instituut wel zo'n golfbeweging in de aantallen, maar dan met een periode van een vijftal jaar.

Gaat het om toegenomen resistentie tegen onze insecticiden? Zou kunnen, maar Grootaert geloof het niet. Wespen kennen één generatie per jaar, zodat er sedert de opkomst van de insecticiden hooguit vijftig generaties waren, en dat is weinig voor het verschijnen van een nieuw kenmerk.

„Bij vliegen is dat anders. Daar heb je om de twee weken een nieuwe generatie en is er na twee jaar reeds duidelijke resistentie tegen het jongste insecticide. Kippenkwekers vertellen me dat de bloedluis, ondanks haar naam een mijl, na acht maanden reeds resistentie begint te vertonen. Zo dook er een mutant op die na haar bloedmaatje de kip niet langer verlaat. De hokken kun je met van alles ontsmetten, maar op de kippen - menselijk voedsel - spuit je niet gelijk wat.

Profiteren de wespen van de gestegen temperaturen door het broeikas effect? Zou kunnen, de soorten die hier het sterkst stijgen, zijn mediterrane soorten. Iemand zou de positie van de nesten per soort en per jaar eens moeten vergelijken met de temperatuurgegevens van de dichtstbijzijnde weerstations, maar voorlopig is Grootaert al blij als de waarnemingen op een kaart ingetekend raken.

Intussen zijn de eerste lastige zoemers om onze ijsjes alweer gesignaleerd. „Op dit ogenblik is dat vooral de middelste wesp, *Dolichovespula media*, die wat vroeger is dan de andere soorten. „De middelste wesp en de hoornaar, *Vespa crabro*, zijn de twee grootste soorten die bij ons voorkomen. Vooral de hoornaar is een joekel, anderhalf tot tweemaal zo groot (en pijnlijk) als de „gewone" wesp - die ook met haar wetenschappelijke naam gewone wesp heet, *Vespaula vulgaris*. Van hetzelfde „gewone" formaat is de Duitse wesp, *Vespaula germanica*.

Er komen bij ons een tiental soorten nestbouwende wespen voor, maar de vier genoemde zijn de voornaamste. Daarnaast zijn er nog tientallen soorten solitaire wespen, maar daar hebben we verder geen last van. Vijftien jaar geleden moest de brandweer nooit

hoortnaars opruimen, intussen vormen ze vier procent van de gevallen.

Op dit ogenblik zijn de wespen al volop actief, maar hebben wij er nog weinig last van. Ze jagen nu op rupsen, mijten, vliegen en andere insecten. Op alles dat eiwtrijk is. Aan onze tafelen komen ze voorlopig enkel om een hap rauwe bieftuk los te snijden en mee te nemen. Dat voederen ze aan hun larven, die er vooral de eiwitten uithalen. De overtoellige suikers uit het voedsel scheiden de larven als druppeltjes uit.

De wersters, die voor hun vluchten veel energie nodig hebben, likken die suikerbelletjes af. Op het einde van het seizoen, als alle larven groot zijn, valt die suikerbron weg, en storten de wespen zich opdringerig op onze suikerbronnen: fruit, ijsjes, cola, bier.

Daarbij gebruiken ze hun reukzin. Brandweertlui weten dat op het eind van de avond, wanneer ze aan hun zoveelste nest toe zijn en ze een evenredig aantal alcoholische dankbetuigingen van hun medeburgers door hun keelgat lieten lopen, de wespen hen van verder ruiken aankomen.

Reukzin is voor wespen belangrijk, niet enkel om voedsel of brandweertlui te vinden, maar ook om met elkaar te communiceren. Net als bij de bijen en de mieren, verloopt flink wat van de communicatie in het nest via geurstoffen.

Aan het eind van de zomer, als de ijsjes op zijn en alle larven groot, verlaten de jonge koninginnen het nest. Dat zijn er vijfhonderd tot duizend per nest. Of een larve uitgroeit tot een koningin of een werster, lijkt vooral af te hangen van de hoeveelheid voedsel die ze krijgt. Op het eind van het seizoen is er meer voedsel te vinden dan in het begin, en moet niemand meer aan het pulpmaken en bouwen gezet worden, zodat er vooral koninginnen geboren worden. De darren - die in augustus ontstonden uit onbevruichte eitjes - vliegen mee uit, voor de bruidsvlucht. Bij de eerste vorst sterft het hele oude nest uit, inclusief de oude koningin.

De bevruchte koninginnen zoeken zich een plaatsje om te overwinteren, in houtstapels, zolders of kelders, waar ze zich met hun kaken vastbijten in het hout en in „diapause" gaan. Wanneer er in januari of februari een paar mooie dagen zijn, kunnen ze wakker worden en naar buiten komen. Wat hen bij de eerstvolgende vorst fataal wordt. De paar overlevenden, die tot na de laatste vorst bleven slapen, vliegen uit en beginnen een nest. Het „papier" voor dat nest maken ze van hout, dat ze met hun scherpe kaken vernemen en met speeksel tot specie ver-

werken.

Wespen installeren zich nooit in een oud nest, waarschijnlijk omdat het intussen vol parasieten zit. Na een paar jaar is het nest vanzelf verpulverd. Je hoeft een oud of uitgerooid nest dus enkel te verwijderen als je niet zo gesteld bent op museumkevers of motten. Wespen zul je er niet meer in vinden.

Zodra er een paar raten zijn, legt de koningin haar eerste eitjes en begint ze voedsel aan te slepen voor de larven. Tijdens de jacht gedraagt ze zich veel stiekemer dan een werster. Zo vliegt ze nooit in rechte lijn terug naar het nest. Het lot van het nest hangt dan ook van haar overleving af. Zodra de eerste wersters uitkomen, nemen ze de nestbouw en het foerageren over en wordt een poortwachter ingesteld. Jonge wersters doen eerst nesttaken, dan bewaking en pas aan het eind van hun leven doen ze het gevaarlijkste werk: voedsel halen in de wrede buitenwereld.

Het nest kan zowat overal zitten: in bomen, spouwmuuren, brievenbussen, muizenholletjes - die door de wespen verder uitgegraven worden naarmate het nest groeit. Of in een pikdorsier die de hele winter stilstand. Wanneer die eind juli gestart wordt, leidt dat tot een verstoord volk dat in zijn geheel naar buiten vliegt en aanvalt.

In Frankrijk eisen wespen een dertigtal levens per jaar, bij ons één of twee. De dodelijke ongevallen zijn meestal met allergische mensen. Om aan het gif zelf te sterven moet je al gauw twintig steken per kilogram lichaamsgewicht krijgen - wat kan. Het gif is een ingewikkeld mengsel van neurotoxinen, eiwitafbrekers (die tot bloedstollingsproblemen leiden), vetafbrekers (die de celmembranen van bloedcellen kapot maken). Al die kapotte cellen leiden uiteindelijk tot gebloekte nieren, waaraan de patiënt sterft.

Maar normaal laten wespen jou gerust voor zover je hen gerust laat. Niet wild om je heen slaan, maar je gewoon rustig uit hun buurt verwijderen. Als je te dicht bij het nest komt en door de wachtters wordt aangevallen, is het meestal voldoende om je een tiental meter te verwijderen. Hebben ze hun nest te dicht bij jou gebouwd, bind dan niet zelf de strijd aan, maar bel de brandweer. Die heeft beter materiaal en meer ervaring.

Pieter VAN DOOREN
De Standaard 1 juli 1996

VORMINGSCURSSUSSEN ingericht door de Werkgroep Limburgse Natuurgidsen i.s.m. LIKONA

Onderwerp	Datum 2000	Uur	Activiteit	Gids/ Begeleider	i.s.m. LIKONA	Plaats	Plaats van Afspraak
5 Nachtvinders	24-6	22h00-01h00	Determinatie Excursie	Guy Ariën	Insectenwerkgroep	Kanne	<u>22h00: Kerk van Kanne</u>
6 Vlinders	13-8	08h30-19h00	Inventarisatie Excursie	Frits Vandersteen Hugo Vanderlinden	Insectenwerkgroep Insectenwerkgroep	Kalterherberg Swalmvallei	<u>08h00: Afrit Genoelselderen</u> <u>08h00: Parking Meiklokie</u>
8 Plantendeterminatie	30-6	19h30-22h30	Schermbloemigen Composieten	Bert Berten Lily Gora	Plantenwerkgroep	Groene Huis	<u>19h30: Groene Huis Bokrijk</u>
9 Bossen	10-9	09h00-12h00	Bomen in de herfst	C. Vanderlinden	Bomenwerkgroep	Nieuwenhoven	<u>09h00: Parking Nieuwenhoven</u>
14 Droge en natte Heide	20-8	09h00-12h00 13h30-16h30	inventarisatie Excursie inventarisatie Excursie	Bert Berten Luc Vanoppen	Plantenwerkgroep Plantenwerkgroep	Ziepbeek Kikbeek	<u>09h00: Parking Reservaat</u> <u>13h30: Kerk Opgimbie</u>
15 Waterplanten Oeverplanten	25-6	09h00-12h00	inventarisatie Excursie	Lily Gora Bert Berten	Plantenwerkgroep	Wijvenstraat	<u>09h00: Parking Tegenover Heidestrand Zonhoven</u>
18 Planten	2-7	18h30-21h30	Determinatie Excursie	Bert Berten	Plantenwerkgroep	Terril H.-Zolder	<u>18h30: Heilig Hartcollege Heusden zolder</u>
19 Vijvers	27-8	09h00-12h00	Vijverleven	B. Vanderlee	Plantenwerkgroep	Bokrijk	<u>09h00: Groene Huis Bokrijk</u>
20 Paddestoelen	24-8	19h30-22h30	Determinatie	L. Lenaerts	Mycolim	Groene Huis	<u>19h30: Groene Huis Bokrijk</u>
Paddestoelen	14-9	19h30-22h30	Determinatie	L. Lenaerts	Mycolim	Groene Huis	<u>19h30: Groene Huis Bokrijk</u>
Paddestoelen	12-10	19h30-22h30	Determinatie	L. Lenaerts	Mycolim	Groene Huis	<u>19h30: Groene Huis Bokrijk</u>
Paddestoelen	16-11	19h30-22h30	Determinatie	L. Lenaerts	Mycolim	Groene Huis	<u>19h30: Groene Huis Bokrijk</u>
21 Paddestoelen	24-9	09h00-12h00	Inventarisatie Excursie	H. Vanderlinden	Mycolim	Het Wik	<u>09h00: Parking Kasteel Bokrijk</u>
Paddestoelen	1-10	09h00-12h00	Inventarisatie Excursie	J. Vangrinsven	Mycolim	A-beek	<u>09h00: Kerk Ellikom</u>
Paddestoelen	8-10	09h00-12h00	Inventarisatie Excursie	H. Vanderlinden	Mycolim	Hengelhoeft	<u>09h00: Parking Kasteel Hengelhoeft</u>
Paddestoelen	15-10	09h00-12h00	Inventarisatie Excursie	L. Lenaerts	Mycolim	De Voeren	<u>09h00: Kerk 's-Gravenvoeren</u>
22 Autochtone bomen en struiken	2-9	09h00-12h00 13h00-16h00	Determinatie	Lily Gora +Educatief	Plantenwerkgroep	De Wissen	<u>9h00 De Wissen Stokkem</u>
Prijs: 1500/2500 BEF	9-9	idem	Determinatie	Bosbouwcentrum	Plantenwerkgroep	Groene Huis	<u>9h00 Groene Huis Bokrijk</u>
	16-9	idem	Determinatie	Gro	Plantenwerkgroep	Nieuwenhoven	<u>9h00 Bezoekerscentrum</u>
	23-9		Busexcursie		Plantenwerkgroep	Riemst - Voeren	